

УДК 378.147:371

Ірина Григорівна Данильченко,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри дошкільної педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: irinadanulchenko@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА»

У статті розглянуто проблему формування еколого-літературної компетентності в студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Проаналізовано психолого-педагогічні дослідження з проблеми екологічної освіти дітей дошкільного віку і підготовки майбутніх вихователів до її здійснення. Запропоновано власне визначення поняття «еколого-літературна компетентність вихователя». Проаналізовано основні (підготовчий, базовий, практичний) етапи формування еколого-літературної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література» як складової їхньої екологічної компетентності. Запропоновано систему роботи з формування еколого-літературної компетентності в студентів у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література» на кожному з визначених етапів.

Ключові слова: еколого-літературна компетентність, вихователь дітей дошкільного віку, екологічна освіта дошкільнят, художня література природничого змісту, художнє слово, дитяча література.

Постановка проблеми. У наш час соціально-економічні зміни сприяли позитивним зрушенням як у дошкільній освіті (підвищення освітньо-культурного рівня педагогів, визнання важливості дошкільної освіти, забезпечення гармонійного і всебічного розвитку дошкільника, визнання за дитиною права вільного вибору), так і в екологічній освіті. Так, у змісті Базового компонента дошкільної освіти передбачено освітню лінію «Дитина в природному довкіллі», мета якої полягає у формуванні природничої освіченості дошкільника, що передбачає наявність уявлень у нього про живі організми і природне середовище, багатоманітність явищ природи, причиново-наслідкові зв'язки в природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи; виховання ціннісного ставлення дитини до природи, формування природодоцільної поведінки і вмінь дотримуватися правил природокористування [1].

Закласти засади екологічної культури в дітей дошкільного віку може вихователь, який володіє екологічною компетентністю, складником якої є еколого-літературна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми екологічної освіти та екологічного виховання досліджували такі педагоги, як А. Волкова, Н. Горопаха, О. Захлебний, І. Зверев, Н. Кот, О. Кудрявцева, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Н. Рижова, І. Суравегіна, Н. Яришева та інші. Ученими було визначено мету екологічного виховання дошкільників – формування засад екологічної культури, головним складником якої є екологічна свідомість. Результатом екологічного виховання є екологічно вихована особистість (Г. Пустовіт). С. Дерябо, В. Ясвін наголошують на необхідності формування екоцентричного типу екологічної свідомості як регулятора діяльності людей у природі. Н. Горопаха, Н. Кот, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Яришева зазначають, що основи екологічної свідомості необхідно формувати в дитини з дошкільного віку.

Проблема підготовки фахівців дошкільної освіти висвітлена в працях Л. Артемової, Г. Беленької, О. Богініч, Т. Жаровцевої, Л. Загородньої, М. Машовець та інших.

Привертають увагу дослідження стосовно використання художньої літератури у вихованні дітей дошкільного віку. Зокрема, висвітлення проблеми художньо-мовленнєвої

діяльності в дошкільних закладах за матеріалами народних знань та уявлень (А. Богуш, Л. Плетеницька, О. Поліщук); використання казки у процесі розвитку мовлення дітей (Г. Беленька, Л. Бірюк, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Карпинська, Т. Котик, Н. Насруллаєва, Т. Науменко, Ю. Руденко, Л. Галлер, Л. Фесенко, А. Шибицька). Доведено вплив творів художньої літератури на розвиток інших видів діяльності дошкільників (О. Запорожець, А. Ковальов, Н. Морозова). Особлива увага творам художньої літератури приділяється в контексті розвитку художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників (А. Богуш, Л. Ворошніна, Н. Гавриш, О. Кабачек, О. Лещенко, Н. Пантіна, О. Трифонова), у побудові дітьми сюжетів ігор (Н. Короткова, М. Михайленко).

Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень у цьому напрямі та вагомий внесок згаданих вище авторів, проблема підготовки вихователя до екологічної освіти дошкільників розроблена неповною мірою, що негативно позначається на професійному становленні фахівців з дошкільної освіти. Тому в контексті сучасних соціально-економічних змін, реформування концептуальних і структурних основ національної системи освіти особливої значущості набуває підготовка майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників засобом художньої літератури.

Формулювання мети статті. Мета статті – репрезентувати систему роботи з формування еколого-літературної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення дисципліни «Дитяча література».

Виклад основного матеріалу. Філософські, психологічні, педагогічні аспекти екологічної освіти дітей дошкільного віку і підготовки майбутніх вихователів до її здійснення вивчаються багатьма вітчизняними і зарубіжними науковцями: Г. Беленькою [2], Н. Горобахою, С. Дерябо Л. Загородньою [3], Н. Лисенко [5; 6], С. Ніколаєвою, З. Плохій [7], Н. Рижовою, В. Ясвіним та іншими.

«Екологічна компетентність, – як стверджує З. Плохій, – складова екологічної культури, усвідомлене володіння екологічними знаннями, способами прийняття рішень, моральними нормами, цінностями, необхідними для екологічно доцільної діяльності» [7, с. 116].

Важливим компонентом еколого-педагогічної культури вихователя є екологічна компетентність. Л. Загородня виділяє такі складники екологічної компетентності вихователя: ціннісний, теоретичний, методичний, практичний [3, с. 163].

Сучасна екологічна освіта дошкільнят, як зазначає Н. Лисенко, зосереджує увагу педагогів на необхідності такої підготовки кожного вихованця до діяльності в природі на майбутнє, який керуватиметься не лише прагматичним і споживацьким ставленням до неї, а, насамперед, гуманістичними та екологічними цінностями [6, с. 8].

Важливим засобом професійної підготовки майбутніх вихователів до екологічної освіти дітей дошкільного віку є використання художніх творів екологічного спрямування в сучасній науково-педагогічній практиці.

Аналіз низки наукових праць і практики роботи дошкільних закладів дозволяє нам дати визначення поняття «еколого-літературна компетентність вихователя» і виділити її основні аспекти: особистісний, гносеологічний, діяльнісно-творчий, комунікативний, прогностичний.

Еколого-літературна компетентність вихователя – це вагомий складник його екологічної компетентності, який передбачає ціннісні орієнтації педагога на цілеспрямоване, доцільне використання творів художньої літератури природничого змісту, володіння базовими (екологічні знання, знання дитячої художньої літератури), психолого-педагогічними (дитяча психологія, дошкільна педагогіка) знаннями; фахово-методичними, спеціальними і творчими вміннями щодо застосування художньої літератури природничого змісту в екологічній освіті дошкільнят, здатності до постійного вдосконалення в галузі екологічної освіти й дитячої літератури.

Еколого-літературна компетентність вихователя ДНЗ як компонент його екологічної компетентності є результатом професійної підготовки у вищому навчальному закладі, зокрема опанування студентами циклу природничих дисциплін і курсу «Дитяча література».

Надзвичайно важливо забезпечити теоретичну та практичну підготовку майбутніх

вихователів до екологічної освіти дошкільників засобом художньої літератури, професійна діяльність яких реалізується в умовах дошкільного навчального закладу. Важливою проблемою є узгодження потреб практики навчально-виховної роботи й екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі зі змістовим та операційним компонентами професійної підготовки випускників вищих педагогічних закладів спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Ефективність екологічної освіти дошкільників багато в чому залежатиме від рівня сформованості еколого-літературної компетентності майбутніх вихователів. Для виконання ж широкого спектру завдань екологічної освіти вихователеві потрібні не лише теоретичні знання, практичні вміння з циклу психолого-педагогічних дисциплін, з методик екологічного, валеологічного виховання; необхідними виявляються знання художніх творів природничого змісту.

Професійна діяльність майбутнього вихователя висуває високі вимоги до освітньої роботи з екологічної освіти дошкільників засобом художньої літератури. Високий особистий рівень екологічної культури, екологічної свідомості, обізнаність з художніми творами природознавчого змісту, ставлення до природи як до цінності, особистісно-індивідуальний підхід до виховання дітей дошкільного віку – це лише деякі умови успішної роботи педагога.

Формування еколого-літературної компетентності в майбутніх вихователів дошкільних закладів відбувалося в 3 етапи: 1-й – підготовчий, 2-й – базовий, 3-й – практичний. На кожному етапі вирішувалися свої завдання, згідно з визначеною метою.

Так, на підготовчому етапі основною метою було з'ясувати рівень екологічних знань і знань творів художньої літератури природничого змісту в майбутніх вихователів. Змістом нашої діяльності на цьому етапі було діагностувати наявні знання в галузі екології й дитячої літератури та формувати мотивацію, ціннісні орієнтації на використання творів природничого змісту в екологічній освіті дошкільників.

Метою базового етапу було забезпечення сприйняття й усвідомлення студентами загальної мети та завдань екологічної освіти дошкільнят засобом дитячої художньої літератури природничого змісту. На цьому етапі ми під час викладання дисципліни «Дитяча література» подавали інформацію про твори художньої літератури природничого змісту, вчили їх аналізувати, оцінювати, відбирати й доцільно використовувати в роботі з дошкільниками з метою формування в них основ екологічної культури.

Так, у процесі ознайомлення студентів із українською дитячою літературою XIX – початку XX століть, особливу увагу акцентували на творчості Т. Шевченка (пейзажна лірика письменника: «Тече вода з-під явора», «Ой, діброво, темний гаю», «Садок вишневий коло хати», «Весна», «Встала весна», «Зацвіла в долині»), Олени Пчілки (пейзажні поезії: «Весна-красна», «Весняні квіти», «Як швидко літо проминуло», «До діточок»; вірші про тварин: «Замислений котик», «Тямущий котик», «Мудра кицька», «Співати», «Метелик»), Лесі Українки (поезія «Мамо, іде вже зима», «Вишеньки», «Літо краснее минуло», казка «Біда навчить»), Івана Франка (вірші «Киця», «Коваль», «На підгір'ї», «Надійшла весна», «Гримить», «Маленька хмарка», «Полудень»; збірка творів «Коли ще звірі говорили») та інших письменників, зокрема на їхніх художніх творах природознавчого змісту.

Ознайомлюючи студентів із українською дитячою літературою XX – початку XXI століть, зосереджували увагу на творчості письменників, які репрезентують власну творчість творами природознавчого змісту, зокрема Н. Забіла (цикли творів «Навесні та влітку», «Восени та взимку», «Проліски», «Прогулянка до лісу», «Дванадцять місяців», «Казки лісової кринички»), О. Іваненко (казки «Кульбабка», «Бурулька», «Чудесна квітка»), В. Сухомлинський (казки «Фіалка і бджілка», «Зайчик і місяць», «Пелюстка і квітка», «Для чого півневі гребінець», «Їжачок і світлячок», «Два метелики», «Жаба, що співала по-журавлиному», «Як починається осінь», «Як зайчик грівся взимку проти місяця», «Зайчик і горобина», «Шпак прилетів», «Флейта і вітер»), К. Перелісна (вірші «Курка і курчатка», «Дощик», «До річки», «Теплий дощик», «Ой ти сонечко», «Вітер», «Зимонька», «Сніжок», «Польова мишка», «Равлик», «Ящірка», «Бджілка», «Метелик», «Сорока», «Чапля», «Яблучка», «Грушка»,

«Пролісок», «Шипшина», «Бузок», «Кульбаби», «Мак», «Чебрець», «Дзвіночки», «Сунички», «Хто я?», «Золота осінь», «Осінні танці», оповідання «Довгоніс») тощо.

Одним із найперспективніших напрямів розвитку творчих здібностей особистості, необхідних сучасному фахівцеві, є проблемне навчання. Проблемне навчання зміцнює мотивацію пізнавальної діяльності. Проблема викликає внутрішню зацікавленість студента, що стає чинником активізації навчального процесу та ефективності навчання. Тому під час лекції, створюючи проблемні ситуації, ми спонукали студентів до внутрішньої суперечки, в якій вони ставали на різні боки логічних позицій, сприймаючи різноманітні точки зору, несумісні одна з одною.

На лекційних заняттях ми давали необхідні опорні знання, висловлювали власні судження, заохочували до глибшого пізнання, зацікавлювали студентів вивченням теми. Але не вимагали прийняття єдиної думки, не диктували своє прочитання тексту, лише спонукали до певних оцінних висновків, а студент вчився їх робити самостійно, так само, як і самостійно мислити, оцінювати, порівнювати, проводити аналогії із сучасним життям, власним досвідом тощо. Загалом така демократична побудова занять спрямована на постійну творчу співпрацю, діалог викладача та студента з художнім текстом, дає широкий простір для самостійного сприйняття і осмислення літератури як явища мистецтва.

Зважаючи на те, що традиційні форми навчальної роботи мають обмежені можливості для прояву себе як творчої особистості, ми застосовували нетрадиційні форми. Зміст нетрадиційних форм навчання полягає в тому, що вони, розвиваючи ініціативу та творчий потенціал студентів, по-перше, формують у них установку на творчий підхід до своєї майбутньої педагогічної діяльності, по-друге, підвищують у слухачів пізнавальну активність та інтерес до навчальних занять, по-третє, створюють умови для формування професійно важливих якостей, які проявляються в умінні керувати своїми педагогічними можливостями й почуттями, а також для формування професійних умінь; і по-четверте, при проведенні нетрадиційних занять нестандартно організоване середовище, в якому працюють студенти, сприяє підвищенню рівня засвоєння ними запропонованої викладачем навчальної інформації.

На цьому етапі ми проводили проблемні лекції: лекція вдвох з теми «Методи ознайомлення дітей з природою», лекція з використанням інтерактивних прийомів «мозковий штурм», «незакінчені речення», «мікрофон», лекція з наперед запланованими помилками.

Характерною особливістю лекційних занять є їх висока інформативність, яка передбачає передавання студентам значного за обсягом змісту навчального матеріалу.

Основна мета лекції вдвох (бінарної) полягає в тому, щоб якомога повніше розкрити всі аспекти обговорюваної проблеми. Лекція, проведена таким чином, сприяла тому, що студенти намагалися сконцентрувати свою увагу на основних аспектах проблеми використання методів екологічної освіти дошкільнят (ознайомлення з природою), зокрема на читанні художніх творів природознавчого змісту. Основну частину роботи брав на себе викладач дисципліни «Основи природознавства з методикою», який готував план, сценарій проведення лекції та основний виклад матеріалу. Викладач дисципліни «Дитяча література» репрезентував художні твори природничого змісту, які можна використати в процесі екологічної освіти дошкільнят під час проведення занять, екскурсій, цільових і повсякденних прогулянок, розваг. Студенти теж брали участь у цій лекції таким чином: заздалегідь кожен студент готував коротку анотацію творів природничого змісту, які можна використати з дітьми різних вікових груп.

Така форма опанування матеріалу під час лекційного заняття дозволяла цілісно сприймати тему лекції, отримати інтегровані знання з проблеми використання художніх творів природничого змісту в екологічній освіті дошкільнят. Варто зазначити, що для успішної реалізації ідеї лекції вдвох варто дотримуватися правил: лектори разом складають план, визначають її мету, добирають літературу, з'ясовують методи, що використовуватимуться в процесі повідомлення навчального матеріалу, порядок подання матеріалу кожним лектором; визначають тривалість повідомлень, добирають ТЗН.

Окрім цього виду лекції, ми проводили міні-лекцію-брейнстормінг. Ми умовно ділили

заняття на дві частини: перша – лекція, друга – брейнстормінг, що давало змогу максимально залучати всіх студентів до розв’язання висунутої проблеми; визначити рівень знань і практичний досвід усієї групи. Під час лекційної частини заняття з теми «Творчість Олени Пчілки та Лесі Українки» ми ознайомили студентів з життєвим і творчим шляхом Олени Пчілки (Ольги Драгоманової-Косач) і Лесі Українки, їх внеском у розвиток дитячої літератури; жанровою і тематичною різноманітністю їхніх творів. А два питання, що мали методичний характер, засвоювалися студентами під час брейнстормінгу. Проводився він таким чином: ми оголошували завдання: запропонувати твори Лесі Українки, Олени Пчілки, які можна використати в роботі з дітьми різних вікових груп під час вирішення завдань екологічної освіти дошкільнят. Потім призначався секретар, який занотовував усі варіанти виконаних завдань, встановлював часовий ліміт, повідомляв основні правила. Якщо можливості групи вичерпуються, а завдання повністю не виконується, діапазон відповідей розширює викладач. Коли брейнстормінг стихає, дається оцінка проведеної роботи, підбиваються підсумки, дається оцінка знань студентів, продемонстрованих у процесі заняття.

Особливий інтерес у студентів викликала лекція з наперед запланованими помилками з теми «Новітня українська література для дітей ХХ ст. Творчість Наталії Забіли, Оксани Іваненко, Марійки Підгірянки та Марії Познанської для дітей».

На початку заняття ми повідомили, що в процесі читання лекції будуть зумисно зроблені помилки різного характеру: спотворено назви творів, приписано авторство не тому письменнику тощо. Завдання студентів – уважно слухати лекцію і знайти всі помилки. У кінці заняття нами було відведено п’ять хвилин для аналізу матеріалу лекції, озвучування навмисне зроблених помилок, які знайшли студенти.

Мета практичного етапу з формування еколого-літературної компетентності у майбутніх вихователів полягала в переведенні теоретичних знань з дисципліни «Дитяча література» у площину практичних умінь і навичок.

Нами передбачалося використання практичних занять як за класичною структурою (вступ викладача, відповіді на запитання студентів; практична частина як планова; завершальне слово викладача), так і практичних занять у вигляді семінарів, побудованих на інтерактивних технологіях, які є засобом максимальної одночасної розумової активізації всієї студентської групи.

У межах розробленої нами системи роботи, в розрізі викладання курсу «Дитяча література», працюючи на практичних заняттях, студенти формували й удосконалювали вміння інтегрувати екологічні та літературознавчі знання в освітньому процесі дошкільного закладу, вчилися діагностувати власний рівень сформованості еколого-літературної компетентності. Практичні заняття передбачали аналіз творів художньої літератури, творів усної народної творчості екологічної тематики, а також набуття вмінь використовувати знання, отримані в навчальному процесі, в практиці роботи дошкільних закладів під час реалізації змісту екологічної освіти дітей.

Під час проведення практичних занять студенти набували таких умінь і навичок:

- створювати умови для ефективної реалізації завдань екологічної освіти дошкільників засобом художньої літератури природознавчого змісту з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, збагачувати їх позитивним емоціями;
- виконувати ідейно-тематичний та композиційний аналіз художніх творів природознавчого змісту;
- аналізувати художні твори, виділяючи в них природничо-наукову основу;
- доцільно використовувати прийоми активізації особистості вихованця в процесі сприймання художніх творів природознавчого змісту;
- використовувати твори художньої літератури природознавчого змісту в різних видах дитячої діяльності (навчальна, самостійна, ігрова);
- здійснювати індивідуальний підхід до дитини в ході формування екологічної культури засобом художнього твору природничого змісту;

- складати оповідання, казки природничого змісту, спонукати до цього дітей.

Перше практичне заняття з теми «Використання художніх творів природознавчого змісту в екологічній освіті дошкільників» було присвячене теоретичним аспектам екологічної освіти дошкільників засобом художніх творів природничого змісту. Для обговорення студентам було запропоновано такі питання:

1. Місце художньої літератури в сучасній екологічній освіті дітей дошкільного віку.
2. Образи природи в українському дитячому фольклорі.
3. Змалювання краси природи у творах письменників XIX століття (Т. Шевченко, Л. Глібов, Олена Пчілка, Леся Українка).
4. Майстерне змалювання природи у творчості письменників XX століття (Н. Забіла, П. Воронько, М. Підгірянка, М. Познанська, В. Сухомлинський, В. Чухліб, Д. Павличко).
5. Сучасні дитячі письменники про природу (Зірка Мензатюк, Іван Андрусак, Юрій Бедрик, Леся Воронина, Лариса Недін).

Самостійним завданням до означеного практичного заняття було: прочитати твори про природу вказаних письменників і зробити анотації до них. У процесі відповіді на запитання студенти використовували мультимедійну презентацію.

Низка практичних занять була побудована на використанні інтерактивних технологій. Так, наприклад, заняття з теми «Творчість Олени Пчілки та Лесі Українки» ми провели з використанням технології «акваріум».

Питання для обговорення:

1. Життєвий і творчий шлях Олени Пчілки (Ольги Драгоманової-Косач). Внесок письменниці в розвиток дитячої літератури. Жанрова різноманітність творів.
2. Поезія Олени Пчілки:
 - а) вірші письменниці про дітей («Маленька українка», «Снігова баба», «Котик-мурчик», «З гринджолятами», «Вертаються школяріки», «Школярік на виїзді», «Вишеньки-сережки», «Сестричка і братик», «Пісенька «тощо»);
 - б) твори про безмежну материнську любов («Люлі, люлі...», «Мама й доня», «Дитяча пісенька» та ін.;
 - в) пейзажні поезії Олени Пчілки («Весна-красна», «Весняні квіти», «Як швидко літо проминуло», «До діточок», «Діточкам», «Змінилося все»);
 - г) вірші про тварин («Замислений котик», «Тямущий котик», «Мудра кицька», «Співати», «Метелик»).
3. Казки Олени Пчілки «Мишача рада», «Журавель та Чапля», «Казочка про Коржика». Байка «Котова наука».
4. Оповідання письменниці про дітей («Сніг», «Сосонка», «Хлопчик та ведмідь»).
5. Леся Українка. Поезія «Мамо, іде вже зима», «Вишеньки», «Літо краснеє минуло», «На зеленому горбочку».
6. Казка Лесі Українки «Біда навчить», її дидактичне значення. Казка «Лілея».
7. Виховне та освітнє значення творів Олени Пчілки та Лесі Українки.

Для обговорення вищевказаних питань з теми академічна група об'єднувалася у дві підгрупи. Перша підгрупа займала місце в «акваріумі», де відбувалося активне обговорення якогось питання плану. Друга підгрупа перебувала за межами акваріуму, уважно слухала й аналізувала хід обговорення, яке відбувалося в акваріумі. Студенти цієї підгрупи ставили запитання представникам першої підгрупи і оцінювали їхні відповіді. Для обговорення наступного питання підгрупи мінялися місцями. Ми уважно стежили за ходом обговорення питань, в аркуші оцінок робили помітки, а в кінці заняття аналізували роботу кожного студента, об'єктивно його оцінювали, враховуючи оцінки студентів.

Практичне заняття з теми «Українська дитяча література кінця XIX – початку XX століть» було побудовано з використанням технологій «продовж речення», «займи позицію».

Питання для обговорення:

1. Вірші Івана Франка для дітей дошкільного віку «Киця», «На підгір'ї», «Надійшла весна», «Гримить», «Маленька хмарка», «Полудень».

2. Казки Івана Франка для дітей «Ріпка», «Лисичка і рак», «Заєць і їжак», «Лисичка і журавель». Дидактична і виховна спрямованість казок Івана Франка. Цикл «Коли ще звірі говорили».

3. Зв'язок творчості Михайла Коцюбинського для дітей з його педагогічним досвідом. Ранні оповідання письменника для дітей («Ялинка»). Цікавий, напружений сюжет. Роль пейзажів у творах. Майстерність психологічного розкриття образів.

4. Казки Михайла Коцюбинського, їх значення у моральному вихованні дітей («Про двох цапків», «Дві кізочки», «Брати-місяці»).

5. Педагогічна діяльність Бориса Грінченка. Оповідання письменника для дітей «Мудра кицька», «Собака гріється», «Кицька грає», «Рибки приятелюють», «Добра наука», «Як тигра лікували», «Кішка та папуга», «Розумна вівця», «Звірі дякують лікарям за поміч», Собака рятує хазяїна».

6. Дидактична спрямованість казок Бориса Грінченка («Зайці та жаби», «Сірко» та ін.).

7. Тематичне і жанрове розмаїття поетичних творів Олександра Олеса для дітей («Білі гуси летять над луками», «Щиглик», «Ялинка», «Ліс восени», «Колискова», «Спи, дитиночко кохана», «О моя дитино», «Все навколо зеленіє», «Пісня», «Два хлопчики на ставочку», «Давно вже літєчко пройшло», «Зима», «Зимою вдосвіта», «На Різдво горить ялинка», «Весна, весна!», «Радійте дітки», «Весна», «Степ», «Вовчєня», «Жаби», «Рак-рибалка», «Зайчик і жабка», «Пташка», «Качечка», «Киця», «Дощик», «Метелики», «Гусятник», «Конвалія», «Дві хмароньки», «Хвалилася дівчина», «У нашого хлоп'ятонька», «Ой не сїйте, сніги», «Лебединій зграї», «Веснянка», «Рідна мова в рідній школі», «Пролісок» тощо).

8. Освітнє та виховнє значення творів Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка та Олександра Олеса.

Для того, щоб пригадати основні віхи життя і творчості, жанрове і тематичне розмаїття творів І. Франка, М. Коцюбинського, Б. Грінченка, О. Олеса використали технологію «продовж речення»: ми починала речення, а студент повинен був його продовжити. Наприклад, І. Франко народився... (27 серпня 1856 р. в селі Нагуєвичі Львівської області).

Особливого значення серед творів для дітей І. Франко надавав(казкам-байкам як найбільш доступній формі викладу й сприймання).

У 1899 р. вийшла друком збірка казок Івана Франка під назвою... («Коли ще звірі говорили»).

Казки «Про двох цапків», «Дві кізочки», «Брати-місяці» написав.... (М. Коцюбинський).

Дидактична спрямованість казок «Зайці та жаби», «Сірко» простежується у творах (Б. Грінченка).

Твори «Білі гуси летять над луками», «Щиглик», «Ялинка», «Ліс восени», «Колискова» належать перу (О. Олеса).

З метою вдосконалення вмінь студентів аналізувати твори і вдумливо та методично грамотно їх використовувати в процесі екологічної освіти дошкільників ми використали технологію «займи позицію». Студент, обравши художній твір природничого змісту конкретного автора, мав довести доцільність його використання вихователем у процесі ознайомлення з природою. Інший студент мав погодитися з позицією однокласника або ж зайняти діаметрально протилежну, аргументувавши свій вибір.

Оцінюючи відповіді студентів, ми враховували: знання дитячої психології, дошкільної педагогіки, методики екологічної освіти, дитячої літератури і вміння добирати твори і доцільно використовувати їх у процесі роботи з дітьми дошкільного віку.

Підсумковим заняттям з курсу була ділова гра – методичний тренінг для вихователів з теми «Використання творів художньої літератури природничого змісту в екологічній освіті дітей дошкільного віку»

Мета тренінгу – систематизувати знання студентів з курсів «Основи природознавства з

методикою», «Дитяча література» й удосконалити фахові вміння використання художніх творів природничого змісту в екологічній освіті дітей дошкільного віку.

Хід тренінгу:

1. Ознайомлення з правилами тренінгу.
2. Представлення команд.
3. Розминка.
4. Літературні загадки.
5. Розроблення системи роботи з екологічної освіти дітей дошкільного віку з використанням художніх творів природничого змісту.
6. Конкурс капітанів (установлення відповідностей).
7. Домашнє завдання.
8. Підбиття підсумків тренінгу.

Напередодні тренінгу студенти були ознайомлені в загальних рисах зі змістом завдань і отримали домашнє завдання. Під час розминки студенти відповідали на десять запитань, які стосувалися екологічної освіти дітей дошкільного віку і курсу «Дитяча література», зокрема художніх творів природничого змісту.

Студентам пропонувалися літературні загадки, розроблені нами на матеріалі курсу «Дитяча література».

Розроблення системи роботи з екологічної освіти дітей дошкільного віку з використанням художніх творів природничого змісту мало актуалізувати інтегровані знання студентів з дисциплін «Основи природознавства з методикою», «Дитяча література». У цьому завданні майбутні вихователі демонстрували свої вміння планувати використання художніх творів природничого змісту в процесі екологічної освіти дітей дошкільного віку під час різних форм роботи (занять, екскурсій, цільових і повсякденних прогулянок, розваг).

Капітанам необхідно було встановити відповідності між уривком з художнього твору природничого змісту і автором.

Домашнє завдання: оформлення добірки літературних творів природничого змісту для дітей різних вікових груп, ураховуючи принцип сезонності.

Заняття у формі тренінгу засвідчило наявність системних й інтегрованих знань майбутніх вихователів з дисциплін «Основи природознавства з методикою», «Дитяча література», а також комплексних фахових умінь застосування художніх творів природничого змісту в екологічній освіті дітей дошкільного віку.

Усі форми підготовки студентів до практичних занять давали змогу виявити знання студентів з дисциплін «Основи природознавства з методикою», «Дитяча література», їхню підготовленість до самостійної роботи та їхнє ставлення до реалізації завдань екологічної освіти під час майбутньої професійної діяльності. Тому, організовуючи систему роботи, важливу роль відводили самостійним завданням для студентів. Самостійна робота репродуктивного й творчого характеру не тільки сприяла актуалізації екологічних, методичних і літературознавчих знань, але й орієнтувала студентів на пошук необхідного літературного джерела. Крім того, система завдань становила основу для розвитку творчої фантазії майбутніх педагогів, орієнтувала студентів на застосування отриманих знань, умінь, навичок у роботі з дітьми дошкільного віку в дитячому закладі.

Практичний етап реалізовувався не тільки в процесі аудиторних занять, а й під час педагогічної практики студентів у дошкільних закладах.

Насамперед студенти розширювали, уточнювали й закріплювали уявлення дітей про живі організми та їхні потреби за допомогою художніх творів природничого змісту та формували позитивне емоційне ставлення до природи. З цією метою студенти з урахуванням наявних у дітей знань і уявлень обирали необхідні художні твори, орієнтуючись на наукову основу, читали їх, залучали дітей до діалогізованої розповіді, бесіди, проводили роботу з ілюстраціями, організовували театралізовані ігри. Фрагменти художніх творів вводили в спілкування, спостереження, різні заняття. У роботі з дітьми на цьому етапі використовувалися

художні твори Б. Грінченка «Квітки», О. Іваненко «Кисличка», «Кульбабка», І. Крип'якевича «Буряк і соняшник», З. Мензатюк «Квіти дощу», Г. Олуїч «Ясневий листок», Л. Тарнашинської «Казка про жовтий листочок», В. Чухліба «Пісня тоненької очеретинки», Г. Беленької «Як павучок хатку собі будував», О. Іваненко «На добраніч», В. Сухомлинського «Найгарніша мама», «Велике й мале», С. Козлова «Зимова казка» та інші. Оскільки необхідно було не тільки розширити, уточнити й закріпити уявлення дітей про живі організми та їхні потреби, але й викликати позитивну емоційну реакцію, інтерес до об'єкта природи, підвищити пізнавальну активність дітей для успішної подальшої екологічної освіти, найбільш ефективними методами роботи студенти вважали читання й розповідання художніх творів, бесіди за їх змістом, театралізовані ігри й «образи перетворень».

Багато художніх творів читали дітям у повсякденному житті, у вільний від занять час, на прогулянках, у другій половині дня. Читанню часто передувала коротка вступна бесіда, що готувала дітей до сприймання, пов'язувала їхній досвід з темою твору. У процесі читання казок дітям і спільних міркувань над текстом студенти використовували сюжетні моменти, вчинки й образи казкових героїв для пояснення необхідного матеріалу. Діти створювали театралізовані й лялькові постановки за сюжетами художніх творів, виконували завдання у вигляді малюнків за їхніми мотивами, ставили запитання, спрямовані на з'ясування прихованих, не описаних безпосередньо потреб живих організмів та способів їх задоволення. Нові художні твори за рекомендацією студентів читали дітям і в сім'ї.

Висновки. Отже, весь комплекс запропонованих форм проведення занять з курсу «Дитяча література» сприяв якісному покращенню фахової підготовки майбутніх вихователів до роботи з екологічної освіти дошкільників засобом художніх творів природничого змісту, підвищенню рівнів їхньої еколого-літературної компетентності. Подальші розвідки стосуватимуться питань наступності у взаємодії з батьками вихованців щодо використання художньої літератури природничого змісту в екологічній освіті дошкільників.

Список використаних джерел та літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–7.
2. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світлич, 2006. – 304 с.
3. Загородня Л. П. Формування екологічної компетентності в майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Л. П. Загородня // Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу : монографія / під заг. ред. О. І. Курка – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2015. – 232 с.
4. Лещенко М. П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: До проблеми педагогічної майстерності : навчально-методичний посібник / М. П. Лещенко. – К. : АСМІ, 2003. – Ч. 1, 2. – С. 121–128; 153; 154; 162.
5. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог : навчально-методичний посібник для ВНЗ / Н. В. Лисенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. – 339 с.
6. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи : навчально-методичний посібник / Н. В. Лисенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 352 с.
7. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / З. П. Плохій. – К. : Світлич, 2010. – 144 с.
8. Просенюк А. І. Виховання інтересу до змісту художнього твору в дітей старшого дошкільного віку : автореф дис.... канд. пед. наук : 13.00.08 – дошкільна педагогіка / А. І. Просенюк. – Одеса, 2011. – 23 с.

Ирина Григорьевна Данильченко,
кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры
дошкольной педагогики и психологии
Глуховского национального
педагогического университета
имени Александра Довженко,
e-mail: irinadanulchenko@ukr.net

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГО-ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА»

В статье рассмотрена проблема формирования эколого-литературной компетентности у студентов специальности 012 «Дошкольное образование». Проанализировано психолого-педагогические исследования по проблеме экологического образования детей дошкольного возраста и подготовки будущих воспитателей к их воплощению. Предложено собственное определение понятия «эколого-литературная компетентность воспитателя». Проанализированы основные (подготовительный, базовый, практический) этапы формирования эколого-литературной компетентности будущих воспитателей в процессе изучения дисциплины «Детская литература» как составляющей их экологической компетентности. Предложено систему работы по формированию эколого-литературной компетентности у студентов в процессе изучения дисциплины «Детская литература» на каждом определенном этапе.

Ключевые слова: эколого-литературная компетентность, воспитатель детей дошкольного возраста, экологическое образование дошкольников, художественная литература природоведческого содержания, художественное слово, детская литература.

Iryna Danyl'chenko,
Pedagogical sciences candidate,
Senior lecturer of the Preschool Pedagogy and
Psychology Department
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University,
e-mail: irinadanulchenko@ukr.net

FORMING STUDENTS' ECOLOGICAL AND LITERARY COMPETENCE IN THE PROCESS OF LEARNING "CHILDREN'S LITERATURE" DISCIPLINE

***Introduction.** Nowadays the socio-economic changes have contributed to positive changes in preschool education (improving educational and cultural level of the teachers, recognition of the preschool education importance, ensuring preschoolers' harmonious and comprehensive development, recognition of the child's right to free choice) and in environmental education.*

Despite the wide range of the scientific researches in this direction, the problem of the preschool teachers' training for preschoolers' environmental education has not been developed fully, that negatively affects on the professional development of preschool education specialists.

Therefore, in the context of the contemporary socio-economic changes and in the context of reforming the conceptual and structural foundations of the national education system, of special importance is the future preschool teachers' training for preschoolers' ecological education by means of literature.

Only the educator owning the environmental competence, as the element ecological and literary competence is able to lay the preschoolers' ecological culture foundations.

***Purpose** is to provide the system of work of intending preschool teachers' ecological and*

literary competence forming in the process of learning "Children's literature" discipline.

Methods. *The analysis of the psychological and pedagogical literature in order to reveal the essence and features of intending preschool teachers' ecological and literary competence formation; modeling and design in order to define the logical structure of the research and development of methods for work with students; empirical methods: observation, analysis of pedagogical documentation; the forming step of the experiment to check the levels of the future preschool teachers' ecological and literary competence formation.*

Results. *Analysis of the scientific works and of the preschool institutions' practical work allows us to define the concept of "preschool teachers' ecological and literary competence" and to highlight its main aspects.*

Preschool teachers' ecological and literary competence is a significant component of its ecological competence, which includes the pedagogues' value orientation on the targeted, and appropriate using of the literature with the nature content, the possession by the basic (environmental knowledge, knowledge of children's literature), psychology and pedagogy (child psychology, preschool pedagogy) knowledge; professionally-methodical and special creative skills in the application of the literature with the nature content in the preschoolers' ecological education, the ability to continuous improvement in environmental education and children's literature.

Preschool teachers' ecological and literary competence as the component of their environmental competence is the result of training in higher education, particularly students mastering the cycle of Natural Sciences and the course of "Children's literature".

Intending preschool teachers' ecological and literary competence forming occurred in the 3 stages: the 1st stage is preparatory, the 2nd one is basic and the 3rd one is practical.

At each stage the problems were solved in accordance with the purpose.

So, in the preparatory phase, the main goal was to find out the intending preschool teachers' environmental knowledge level and the level of knowledge from the literature with the natural content.

The aim of the basic stage was to ensure the students' perception and awareness of the overall goal and the tasks of the preschoolers' ecological education by means of children's literature with the natural content.

At this stage we during the teaching of "Children's literature discipline" has filed information about the works of the literature with the nature content, taught students to analyze, to evaluate, to select and appropriate to use in the work with the preschoolers with the aim of forming bases of ecological culture.

At this stage, we held the lectures: lecture on the subject "Methods of the preschoolers' acquainting with the nature," the lecture using interactive techniques "brain-storming", "unfinished sentences", "microphone", the lecture with planned mistakes.

The practical phase purpose is the development of the future preschool teachers' ecological and literary competence: is to make from the theoretical knowledge from the discipline "Children's literature" the practical skills.

We used the practical exercises using according to the classical structure (introduction of the teacher, answers to students' questions; practical part as planned; the final word of the teacher), and the practical exercises in the form of seminars based on the interactive technologies which maximum activated the mental activity of the all student groups. In the framework of the developed system of work and in the context of teaching the course of the "Children's literature", the students worked on the practical exercises formed and improved the ability to integrate environmental and literary knowledge in the educational process of the preschool institution, and learned to diagnose their own level of the ecological and literary competence formation.

Practical exercises included the analysis of the literature works, works of folklore with environmental content and the skills of using knowledge in the educational process, in the practical work in the preschool institutions during the preschoolers' ecological education implementation.

The system of the preschoolers' environmental education development with the artistic works

with the nature content using helped to update and to integrate the students' knowledge from the next disciplines: "Nature Basics with the Methodology", "Children's literature".

All forms of the students' preparation to practical classes made it possible to identify the students' knowledge in the disciplines "Nature Basics with the Methodology", "Children's literature", their readiness to independent work and their attitude towards the tasks' implementation of the environmental education during their future careers.

The practical phase was implemented not only in the classroom but also during the pedagogical practice at preschool institutions.

Originality. The system of work on preschool teachers' ecological and literary competence formation in the process of the discipline "Children's literature" studying; the expediency of its introduction in educational process on preparation of intending preschool teachers for preschoolers' ecological education by means of literature have been developed.

Conclusion. Therefore, the entire set of the proposed forms of training in the course of "children's literature" contributed to the qualitative improvement of the future preschool, teachers' professional training to the preschoolers' ecological education by the means of artistic works with the nature content, increasing of their ecological and literary competence.

Further questions will concern investigating the continuity in the interaction with the pupils' parents in the field of the preschoolers' environmental education and using the literature with the natural content.

References

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini // Doshkilne vykhovannia. – 2012. – № 7. – S. 4 – 7.
2. Bieliienka H. V. Vykhovatel ditei doshkilnogo viku: stanovlennia fakhivtsia v umovakh navchannia: monohrafiia / H. V. Bieliienka. – K. : Svitych, 2006. – 304 s.
3. Zahorodnia L.P. Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti v maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv / L. P. Zahorodnia // Kompleksnyi pidkhid do formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vykhovatel'ia doshkilnogo navchalnogo zakladu: monohrafiia pid zah. red. O.I. Kurka – Hlukhiv : RVV Hlukhivskoho NPU im. O. Dovzhenka, 2015. – 232 s.
4. Leshchenko M. P. Shchastia dytyny – yedyne diisne shchastia na zemli: Do problemy pedahohichnoi maisternosti: navchalno-metodychnyi posibnyk / M. P. Leshchenko. – K.: ASMI, 2003. – Ch 1, 2. – S. 121-128 153, 154, 162.
5. Lysenko N. V. Teoriia i praktyka ekolohichnoi osvity : doshkilnyk-pedahoh: Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia VNZ / N. V. Lysenko. – K. : Vydavnychi Dim «Slovo», 2009. – 339 s.
6. Lysenko N.V. Eko-oko: doshkilnyk piznaie svit pryrody : navchalno-metodychnyi posibnyk / N. V. Lysenko. – K. : Vydavnychi Dim «Slovo», 2015. – 352 s.
7. Plokhii Z. P. Formuiemo ekolohichnu kompetentnist molodshoho doshkilnyka : navch.-metod. posib. do Bazovoi prohr. rozv. dytyny doshk. viku «Ia u Svitі» / Z. P. Plokhii. – K. : Svitych, 2010. – 144 s.
8. Proseniuk A. I. Vykhovannia interesu do zmistu khudozhnogo tvorv v ditei starshoho doshkilnogo viku: avtoref dys. kand. ped. nauk 13.00.08 – doshkilna pedahohika / A.I. Proseniuk. – Odesa. –2011. – 23 s.

Отримано редакцією 30.05.2017 р.